ردیف موسیقی ایرانی
برای آواز و جواب آواز
به روایت استاد عبدالله دوامی

گردآورنده: **فرامرز پایور**

بازنگری و تعلیقات:
رهام شیرمحمد، محمدرضا شیرمحمد

مؤسسه‌ی فرهنگی ـ هنری ماهور
تهران ۱۴۰۴

برای دریافت اجرای صوتی ضبط‌ها QR code را اسکن کنید.

فهرست قطعات

دستگاه شور ۱۳
۱. درآمد خارا ۱۴
۲. درآمد شور ۱۴
۳. کرشمه ۱۵
۴. گوشه‌ی رهاوی ۱۶
۵. سلمک ۱۷
ملانازی ۱۸
۶. قرچه ۱۹
فرود متمم ۲۰
۷. رضوی ۲۱
تحریر نشیب و فراز (از حسین‌خان اسماعیل‌زاده) ۲۱
نغمه (زنگ شتر) ۲۱
۸. تحریر جوادخانی ۲۲
فرود (ملانازی) ۲۲
۹. زیرکش سلمک ۲۴
۱۰. عزال ۲۵
۱۱. حسینی ۲۶
بزرگ ۲۶
کوچک ۲۶
۱۲. ملک حسین ۲۷
۱۳. دوبیتی ۲۸
۱۴. خارا ۲۹
فرود متمم ۲۹
۱۵. شهناز (شور پایین‌دسته) ۳۰
۱۶. قجر ۳۲
دوتایکی ۳۲
تحریر قجر ۳۲
فرود به شور ۳۳
۱۷. گرایلی ۳۴

آواز ابوعطا ۳۷
۱. درآمد ۳۸
۲. رامکَلی ۳۹
تحریر نایب اسدالله ۴۰

تحریر ابوعطا ۴۰
۳. حجاز ۴۱
تحریر ابوعطا ۴۱
۴. چهارپاره ۴۳
اوج ۴۴
۵. خسرو و شیرین (دستان عرب) ۴۶
۶. گبری ۴۷
۷. مثنوی ۴۸

آواز افشاری ۵۱
۱. درآمد ۵۲
۲. جامه‌دران ۵۴
۳. میرزایی ۵۶
۴. قَرائی ۵۷
۵. عِراق ۵۹
محیر ۵۹
۶. مثنوی ۶۰
شاه‌ختایی ۶۱

آواز دشتی ۶۳
۱. دشتستانی ۶۴
۲. حاجیانی ۶۵
۳. بیدگلی ۶۶
۴. اوج ۶۷
زنگ شتر ۶۷
۵. گیلکی ۶۸
۶. کوچه‌باغی - غم‌انگیز ۷۰
پنجه مویه ۷۰
۷. سَمَلی ۷۱

آواز کرد بیات ۷۳
۱. درآمد ۷۴
حزین ۷۵
۲. اوج ۷۷
تحریر نشیب و فراز (زنگ شتر) ۷۷
بسته‌نگار ۷۷
حزین ۷۷

آواز بیات ترک ۷۹
۱. درآمد سَماع حضور ۸۰
۲. درآمد اول ۸۰
۳. درآمد دوم ۸۱
۴. حاجی‌حسنی ۸۱

۵. درآمد سوم ۸۲
۶. حاجی حسنی ۸۲
۷. جامه‌دران ۸۳
تحریر محمدصادق‌خانی ۸۳
۸. دوگاه ۸۵
۹. مهدی ضرابی ۸۵
۱۰. قطار ۸۶
۱۱. امیری - شهابی ۸۷
۱۲. روح‌الارواح ۸۸
۱۳. شکسته ۸۹
اوج (فیلی) ۸۹
شکسته ۸۹
فرود ۸۹
۱۴. ابول ۹۰
بسته‌نگار ۹۰
۱۵. مثنوی ۹۱

دستگاه نوا ۹۳
۱. درآمد ۹۴
میرزائی ۹۵
۲. گردانیه ۹۶
۳. نغمه ۹۷
۴. نیشابورک ۹۸
۵. عشاق ۱۰۰
۶. راجع ۱۰۲
زنگ شتر ۱۰۲
۷. عراق ۱۰۴
محیر ۱۰۴
۸. نهفت ۱۰۶
۹. خجسته ۱۰۷
۱۰. ملک‌حسین ۱۰۸
۱۱. حسینی ۱۱۰
۱۲. نیریز کبیر ۱۱۱
۱۳. رهاب ۱۱۲
۱۴. مسیحی ۱۱۳
۱۵. ناقوس ۱۱۳
۱۶. تخت طاقدیس ۱۱۴
۱۷. شاه‌ختایی ۱۱۵

دستگاه همایون ۱۱۷
۱. درآمد ۱۱۸
۲. درآمد چکاوک ۱۱۹

۳. چکاوک ۱۲۰
۴. لیلی و مجنون ۱۲۲
۵. شوشتری ۱۲۳
دزفولی ۱۲۳
۶ .بختیاری ۱۲۵
موالف ۱۲۵
۷. گوشه طرز ۱۲۷
۸. راز و نیاز ۱۲۷
۹. نی‌داوود ۱۲۸
۱۰. بیداد ۱۳۰
زنگ شتر ۱۳۰
۱۱. اوج ۱۳۱
۱۲. موالیان ۱۳۲

آواز بیات اصفهان ۱۳۵
۱. درآمد ۱۳۶
۲. جامه دران ۱۳۸
۳. بیات شیراز ۱۳۹
تحریر چکشی ۱۴۰
۴. بیات راجع ۱۴۱
تحریر دوتایکی ۱۴۱
۵. عراق ۱۴۳
۶. تحریر زنگ شتر ۱۴۴
۷. اوج ۱۴۵
۸. دو تیکه ۱۴۶
۹. سوزوگداز ۱۴۸
۱۰. مثنوی ۱۵۰
۱۱. صوفی‌نامه ۱۵۲

دستگاه سه‌گاه ۱۵۵
۱. درآمد ۱۵۶
۲. زابل ۱۵۷
۳. مویه ۱۵۹
۴. شکسته مویه ۱۶۱
۵. مخالف ۱۶۳
زنگ شتر یا نغمه (نشیب‌وفراز) ۱۶۴
۶. مغلوب ۱۶۵
۷. مثنوی مخالف ۱۶۷

دستگاه چهارگاه ۱۶۹
۱. درآمد ۱۷۰
۲. زابل ۱۷۳

بسته‌نگار ۱۷۳
۳. پنجه‌مویه ۱۷۴
۴. رجز ۱۷۵
۵. حُدی ۱۷۶
۶. پهلوی ۱۷۶
۷. حصار ۱۷۷
۸. مخالف ۱۷۹
کرشمه‌ی مخالف ۱۷۹
میرزائی ۱۸۰
۹. مغلوب ۱۸۱
۱۰. نغمه‌ی مغلوب ۱۸۲
۱۱. حُزان ۱۸۲
۱۲. پنجه مویه ۱۸۳
۱۳. منصوری ۱۸۴
زابل منصوری ۱۸۴
پنجه مویه ۱۸۵

دستگاه ماهور ۱۸۷
۱. درآمد ۱۸۸
۲. پنجه شعری ۱۸۹
۳. داد ۱۹۰
ساربانگ ۱۹۰
۴.حصار ۱۹۲
۵. ابول (ماهور صغیر) ۱۹۴
۶. آذربایجانی ۱۹۵
۷. نصیرخانی (طوسی) ۱۹۶
۵. مرادخانی ۱۹۷
۶. چهارپاره ـ چهارباغ ۱۹۸
۷. فیلی ۱۹۹
تحریر بلبلی ۱۹۹
۸. شکسته ۲۰۰
میرزائی ۲۰۰
فرود ۲۰۰
۹. خاوران ۲۰۱
ساربانگ ۲۰۱
۱۰. دلکش ۲۰۳
۱۱. عِراق ۲۰۵
محیر ۲۰۵
حزین ۲۰۵
۱۲. راک ۲۰۷
۱۳. صفیر ۲۰۸
۱۴. فرود ۲۰۸

۱۵. راک عبدالله ۲۰۹
۱۶. راک کشمیر ۲۱۰
۱۷. نیشابورک ۲۱۱
۱۸. نیریز ۲۱۲
۱۹. مثنوی ۲۱۳
خاوران ۲۱۳
۲۰. ساقی‌نامه ۲۱۵
خاوران ۲۱۵
عراق ۲۱۶
صوفی‌نامه ۲۱۷

دستگاه راست و پنجگاه ۲۱۹
۱. درآمد اول ۲۲۰
۲. درآمد دوم ۲۲۱
۳. پنجه‌شعری ۲۲۲
راست ۲۲۲
۴. پروانه ۲۲۳
۵. نغمه ۲۲۴
تحریر زیرورو ۲۲۴
۶. روح‌افزا ۲۲۵
۷. پنجگاه ۲۲۶
۸. عشاق ۲۲۷
۹. سپهر ۲۲۷
۱۰. نیریز ۲۲۸
نیریز کبیر ۲۲۸
۱۱. سپهر مکرر ۲۲۹
۱۲. بیات عجم ۲۳۰
محیر (بحر نور) ۲۳۰
۱۳. قرچه ۲۳۱
تحریر قرچه ۲۳۱
۱۴. مبرقع ۲۳۲
۱۵. طرز ۲۳۳
۱۶. لیلی و مجنون ۲۳۵
۱۷. ماوراءالنهر ۲۳۶
سپهر ۲۳۶
۱۸. ماوراءالنهر نوع دیگر ۲۳۸
۱۹. راک ۲۳۹
۲۰. صفیر ۲۴۰
۲۱. راک عبدالله ۲۴۱
۲۲. راک کشمیر ۲۴۲

مبانی آواز ۲۴۳

مقدمه

کتاب ردیف آوازی موسیقی ایرانی به روایت عبدالله دوامی به کوشش فرامرز پایور از منابع غنی و مهم آموزش آواز و در نگاهی کلی‌تر موسیقیِ ایرانی است که به دلایلی چند، در سالیانی که از انتشار آن می‌گذرد آنگونه که بایسته این اثر گرانبهاست مورد توجه قرار نگرفته است و همین امر دلیل نگارش اثر حاضر شده است.

در ادامه تصحیحات و بازنگری‌های انجام شده در اثر حاضر را به اختصار شرح می‌دهیم. لازم به ذکر است که در تمام مراحل انجام کار تلاش بر حفظ اصالتِ کتابِ مرجع یعنی کتاب پایور شده است.

- همانطور که اهل موسیقی واقف‌اند، آوانگاری به تنهایی قادر به انتقال تمامی دقایق موسیقی ایرانی نیست، و ازآنجاییکه هیچ اثر شنیداری از کتاب پایور در دسترس نبوده، لذا ما پیش از نگارش و انتشار این کتاب به تحقیق و پژوهش و اجرای همین ردیف آوازی به صورت ساز و آواز همت گماردیم که توسط مؤسسه‌ی فرهنگی‌ـهنری ماهور در سال ۱۴۰۲ به سمع و نظر علاقه‌مندان رسیده است. دانش و تجربیات به دست آمده در اجرای این اثر، دستمایه‌ی شکل‌گیری کتاب حاضر شده است. ازاین‌رو کتاب حاضر و اجرای ذکر شده برای فراگیری ردیف آوازی دوامی مکمل یکدیگر هستند.
- سرکلیدهای هر دستگاه یا آواز در کتاب پایور اغلب مناسب ساز ویلن بوده[۱] و نوازندگان سازهای دیگر مانند تار و سه‌تار و سنتور و حتی خوانندگان هنگام استفاده از کتاب ناچار به انتقال کوک‌ها هستند، که این امر برای بیشتر نوازندگان در سطوح ابتدایی و متوسط کار چندان ساده‌ای نیست. از این‌رو در کتاب حاضر سرکلیدها برای کوک‌های مرسوم در ردیف‌های سازی چون ردیف میرزاعبدالله در نظر گرفته شده تا استفاده از این کتاب را نه تنها برای خوانندگان که برای نوازندگان سازهای مختلف نیز تسهیل کند.
- نگاشته نشدن کلام به صورت هجا به هجا در زیر نت‌ها و استفاده از خط اتصال برای نمایش کلام در اثر پایور، باعث شلوغی و سردرگمی مخاطب شده است. از طرفی در آوانویسی نیز برخی از خطوط اتصال، مربوط به آرشه‌گذاری ویلن است (پایور صفحه ۱۳) که کمکی به کاربردی‌تر شدن کتاب نمی‌کند. در کتاب حاضر اشعار را با تفکیک هجایی در زیر آوانگاری‌ها نگاشته و خطوط اتصال هجاهای شعر را حذف کرده‌ایم.
- در کتاب پایور تقطیع جملات (آرتیکولاسیون) گاه در یک تحریرِ ثابت که در دو یا چند جای متفاوت آمده به گونه‌های مختلف نگاشته شده. در کتاب حاضر انواع تحریرها شناسایی شده و در نگارش آنها از یک روش نگارشی یکدست پیروی کرده‌ایم. همچنین استفاده از الگوهای ثابت در نگارش تحریرها امر آموزش را برای هنرجویان تسهیل می‌کند.
- در برخی قسمت‌های کتاب پایور، اشتباهات نگارشی وجود دارد که در اثر حاضر ما با در نظر گرفتن اینکه این موارد قطعاً اشتباه بوده و مربوط به نوع اجرای دوامی نبوده آنها را اصلاح کرده‌ایم.[۲]
- در اثر حاضر برخی از فیگورها یا تحریرهایی را که ممکن بوده است در اجراهای مختلف دوامی با کمی تغییر در مکث‌ها یا قطع‌ها اجرا شوند، یکسان‌سازی کرده‌ایم.
- در اثر حاضر به جای علامت تکرار میزان که در کتاب پایور برای تکرار یک فیگور یا تحریر و گاه جمله به کار رفته است از کادر استفاده کرده‌ایم[۳]. ضمن آنکه کادر را تنها برای نشان دادن فیگورهای تکرار شونده‌ی معنادار و نه برای هر گونه تکراری به کار برده‌ایم.
- در کتاب پایور برای نگارش کشش هجاهای شعر علاوه بر نت‌های «دولاچنگ»، «چنگ» و «سیاه» از نت‌های نقطه‌دار نیز استفاده شده است که علاوه بر پیچیده‌تر کردن آن، کمکی هم به کاربردی‌تر شدن کتاب نمی‌کند؛ چراکه این تغییرات کوچکِ زمانی صرفاً مربوط به یکی از اجراهای دوامی بوده و معمولاً در اجرایی دیگر این زمانبندی دستخوش تغییر می‌شده است. در اثر حاضر از «نقطه» صرف نظر کرده‌ایم مگر اینکه نت‌های نقطه‌دار، فیگورهای معمول ریتمیک ایجاد کرده باشند. لذا کشش زمانی هجاهای شعر را بدین شرح نگاشته‌ایم:

هجای کوتاه : دولاچنگ ، هجای بلند : چنگ، هجای کشیده: سیاه.

---

۱. به عنوان مثال دستگاه همایون و آواز بیات اصفهان و یا آواز ابوعطا
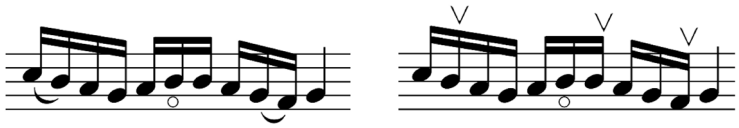
۲. به عنوان نمونه تحریر اوج در کردبیات.

۳. برگرفته از ردیف میرزاعبدالله، داریوش طلایی

- برای قابل‌فهم‌تر شدن جملات و زیباییِ بصری تاجایی که میسر بود یک جمله کامل را در یک یا دو خط نگاشته و تقریباً هیچ جمله کاملی را از وسط یا انتهای خط شروع نکرده‌ایم.
- اسامی برخی از گوشه‌ها یا تحریرهای مهجور که در اثر پایور نام آنها ذکر نشده و یا نام‌های دیگری گرفته‌اند مانند «ملانازی»، «کوچک»، «بزرگ»، «دوتایکی» و «تحریر قجر» و غیره در جای مناسب آورده‌ایم.
- علامت « ‹ » در کتاب پایور بعد از کشش های کوتاه برای قطع صدا، بعد از کشش های بلند برای مکث و سکون و در تحریرهای طولانی برای تغییر ادوات کلام است و از آنجایی که برای بیان شیوه‌ی دوامی گویاست از آن استفاده کرده‌ایم.

یکی از ویژگی‌های کتاب حاضر رویکرد آموزشی آن به مسئله جواب آواز است و سعی بر آن بوده که علاوه بر آواز برای نوازندگان سازهای مضرابی به ویژه تار و سه‌تار نیز حاوی اطلاعات مفیدی باشد که برخی از آنها به شرح زیر است.

- همه هجاهای اصلی شعر با مضراب راست اجرا می‌شوند.
- الگوها و فیگورهای تحریری منطبق برآنچه در ردیف‌های سازی است تنظیم شده است. مانند فیگورهای سه‌تایی با مضراب «۸۸۷» و «۸۷۸» یا الگوهای چهارتایی با مضراب «۸۷۸۸».
- معمولاً در اجرای فیگورهایی که خط اتصال دارند نتِ منتهی به خط اتصال با مضراب چپ اجرا می‌شود ضمن آنکه حالتی از اشاره را نیز دارد.

طرز اجرا　　طرز نوشتن

- غلت‌ها در اجرای سازی به صورت تکیه‌های رایج هستند که انواع مختلف دارند و به سلیقه‌ی نوازنده اجرا می‌شوند، به عنوان مثال با فاصله‌ی دوم یا سوم بسته به موقعیت پنجه نواخته می‌شود.

سخن پایانی

ردیف دوامی مانند ردیف میرزاها ساختاری منسجم و متشکل از تحریرهای متنوع و در عین حال ثابتی دارد که در دستگاه‌های مختلف گاه با دگره‌هایی اجرا می‌شوند. زین رو مناسب برای فراگیری آواز، جواب آواز و موسیقی ایرانی است. در عین حال که اگر از بعد ساختاری به فراگیری آن پرداخته شود با تبعیت از همان اسلوب می‌تواند خلاقیت را در ساختن و پرداختن جملات متنوع که لزوما دوامی اجرا نکرده است، رشد بدهد. **نکته‌ی متمایز کننده‌ی این ردیف از ردیف‌های سازی تبیین واضح‌تر ساختار مدال گوشه است که با فراگیری هر گوشه درک عمیق‌تر و روشن‌تری از مفهوم آن مایه ایجاد می‌شود.**

آوانگاری در موسیقی ایرانی که همواره انتقال و آموزش آن در بستری شفاهی صورت گرفته است تلاش نوینی است برای تسریع آموزش این موسیقی. اما لزوم ارتباط سینه به سینه با استاد در فراگیری آن همچنان برکسی پوشیده نیست. چرا که عنصر اصلی در اجرای موسیقی ایرانی بداهه پردازی و خلق در لحظه بر اساس فرهنگ زیبایی‌شناسی این موسیقی است که هنرجو در سال‌های فراگیری زیر نظر استاد به درک و اجرای صحیح این کارگان اشراف پیدا می‌کند.

از دوست عزیزمان آقای آرش ابراهیمی به خاطر هم فکری و نت نویسیِ کامپیوتری و تلاش دلسوزانه در به ثمر رساندن کتاب حاضر بسیار سپاسگزاریم.

در پایان ضمن ادای احترام و ارادت به اساتید گرانقدر خود و درود بر بزرگانی چون عبدالله دوامی، ابوالحسن صبا و فرامرز پایور، خرسندیم که در حد بضاعت خود قدمی در راه اعتلای موسیقی ایرانی و ردیف دوامی برداشته‌ایم.

از جناب آقای محمد موسوی مدیریت موسسه فرهنگی و هنری ماهور و همه دست‌اندرکاران این مجموعه سپاس و قدردانی خود را ابراز می‌داریم.